

VỀ VỊ THẾ CỦA LÝ THUYẾT TỔ CHỨC QUYỀN LỰC NHÀ NƯỚC TRONG MỐI LIÊN HỆ VỚI CHÍNH TRỊ HỌC VÀ LUẬT HỌC

PGS.TS. ĐINH VĂN MẬU *

Khi bàn về bản chất nhà nước trong hệ thống chính trị là một nội dung quan trọng của chính trị học hoặc trong trình bày chuyên đề nhà nước thuộc môn lý luận nhà nước và pháp quyền của khoa học pháp lý thường xuất hiện những câu hỏi, ý kiến xung quanh vấn đề nhà nước cùng một lúc vừa là đối tượng nghiên cứu của chính trị học cũng như của luật học và cùng được nghe giải thích nhiều lần rằng tuy cùng là đối tượng nhưng phạm vi nghiên cứu khác nhau. Vì là người có nghiên cứu và giảng dạy ít nhiều về luật học và chính trị học nên tôi có suy ngẫm tới điều này và cũng muốn tiếp cận câu hỏi, mà sự trả lời về nó còn tiếp tục, bằng cách luận giải của mình.

1. Ở nước ta môn chính trị học được đưa vào giảng dạy đại học những năm gần đây và mới ở một vài cơ sở đào tạo đại học với số tiết giảng còn rất hạn chế. Vì vậy, vị thế của nó còn non trẻ và chưa mấy được quan tâm. Chính trị học đã có mã số chuyên ngành và trên cơ sở đó đã tổ chức các khoá nghiên cứu sinh chính trị học, từ đó nhiều người đã bảo vệ thành công luận án và được nhận học vị tiến sĩ chính trị học. Nhưng đội ngũ nghiên cứu chính trị học với tư cách là một khoa học, một môn học chưa nhiều và phạm vi nghiên cứu còn hạn hẹp, chưa tiếp cận nhiều thông tin từ khoa học chính trị thế giới. Sự xuất hiện môn học này làm nảy sinh những ý kiến cho rằng trong

quy định những môn học cơ bản, bắt buộc như triết học, kinh tế chính trị học, chủ nghĩa xã hội khoa học, lịch sử Đảng... cần bổ sung thêm môn chính trị học.

Mặc dù có đề nghị như vậy nhưng hiện tại về hình thức chính trị học vẫn chưa có vị thế cơ bản vì cơ quan quản lý giáo dục có thẩm quyền chưa quan tâm mở rộng đối tượng học tập môn học này và thậm chí đưa vào trong mã ngành cao học, nghiên cứu sinh của nó cả những ngành khoa học độc lập với phạm trù "chính trị" là tập trung xung quanh vấn đề quan hệ quyền lực.

Tình hình kể trên đòi hỏi những người nghiên cứu khoa học chính trị, những tổ chức có thẩm quyền xây dựng chương trình, nội dung môn chính trị học cần tiếp cận những vấn đề cơ bản nhất của chính trị. Hiện tượng chính trị có thể nhìn từ bản chất và sự biểu hiện của nó. Nếu thừa nhận bản chất của "chính trị" là tập trung xung quanh vấn đề quan hệ quyền lực thì chính trị cần được tiếp cận từ góc nhìn giải quyết các lợi ích xã hội mà xã hội được hiểu là đời sống dân cư được tổ chức theo quốc gia.

Từ sự nhìn nhận này có thể hiểu chính trị là tất cả những gì mà khi giải quyết nó sẽ đụng chạm tới lợi ích quốc gia, lợi ích nhóm, lợi ích cộng đồng dân cư của đất nước. Và để bảo

* Học viện hành chính quốc gia

đảm, bảo vệ lợi ích của quốc gia, nhóm, cộng đồng cần có quyền lực chính trị, thể chế chính trị, tổ chức thực hiện quyền lực chính trị trên phạm vi chung của đời sống dân sự và trong từng ngành, lĩnh vực hoạt động xã hội như kinh tế, xã hội, văn hoá... Với nội hàm chính trị như thế thì phải tạo cho khoa học chính trị, chính trị học có vị thế cơ bản, không phải chỉ dành riêng cho người hoạt động chính trị mà phải truyền thụ rộng rãi để nâng cao tri thức, năng lực, văn hoá và ý thức chính trị cho dân cư, đặc biệt là cho học sinh, sinh viên, học viên trong các nhà trường.

Trong nghiên cứu giảng dạy chính trị học hiện tại còn có sự trì trệ, giáo điều tụt hậu so với các yêu cầu của thời kỳ hội nhập kinh tế quốc tế, toàn cầu hoá và bùng nổ thông tin. Có lẽ chính điều đó đã hạn chế mối liên hệ giữa lý luận khoa học với thực tiễn và sự phát triển sáng tạo thực tiễn và cũng là nguyên nhân dẫn đến có những khuyến nghị và kết luận của các khoa học xã hội - chính trị thiếu tính thuyết phục để áp dụng nó trong thực tiễn. Trong tình hình đó, người học tìm cách học cho xong môn học này, nếu có cố gắng đạt điểm cao cũng là để làm cho bằng tốt nghiệp “đẹp” hơn và được nhận xét tốt khi ra trường để tìm việc làm phù hợp với nguyện vọng và thăng tiến sau đó.

Các ngành khoa học cơ bản, kể cả chính trị học, cần có tính ứng dụng. Nhưng nếu chỉ cần chức năng ứng dụng là đủ và hơn nữa nó lại là quyết định thì chính trị học rất dễ trở thành công cụ, phương tiện và mất dần đi tính khoa học cơ bản là tìm ra các quy luật chính trị để hình thành hệ quan điểm, tư tưởng quy định sự tiến bộ xã hội dựa trên những thành quả cao nhất của văn minh nhân loại. Tuy vậy, việc

bảo đảm, bảo vệ cho địa vị cơ bản của khoa học chính xác dễ hơn so với tính cơ bản của khoa học chính trị và đặc biệt hơn là trong tình hình chưa có giáo trình chuẩn quốc gia và còn quá ít các chuyên khảo và các ấn phẩm nghiên cứu lý luận về nó.

2. Một vấn đề khác cần quan tâm là việc khẳng định quyền lực chính trị là nội dung hướng tới của chính trị học lại có sự "va chạm" với luật học, trong đó chuyên ngành lý luận về nhà nước và pháp quyền hướng nhiều về việc nghiên cứu về quyền lực nhà nước là trung tâm của quyền lực chính trị và tổ chức nhà nước là thiết chế hiện thực hoá quyền lực chính trị. Sự giao thoa giữa các loại quyền lực xã hội này có thể được giải thích bằng cách phân biệt hiện tượng chính trị và việc thực hiện chính trị bằng quyền lực của nhiều thiết chế xã hội khác nhau. Trong chính thể quân chủ, quyền lực chính trị được tập trung vào nhà quân chủ và nhóm quý tộc. Chính thể cộng hoà dân chủ là thể chế mà ở đó quyền lực chính trị được hình thành và thực hiện bởi các thiết chế đảng chính trị, nhà nước, tổ chức chính trị - xã hội và công dân trên nền tảng quyền lực chính trị thuộc về nhân dân. Ở trình độ nhà nước pháp quyền thì mọi sự tác động của quyền lực chính trị đối với xã hội công dân đều thông qua nhà nước, bằng quyền lực nhà nước mà nhà nước đó lấy các chuẩn mực pháp quyền là cao nhất để bảo đảm, bảo vệ tự do, quyền, lợi ích hợp pháp của dân.

Từ sự quan sát có tính logic về quyền lực có thể hình dung quan hệ quyền lực theo chuỗi khép kín. Xã hội dân sự (quyền lực xã hội) - hệ thống chính trị (quyền lực chính trị) - tổ chức nhà nước (quyền lực nhà nước) - xã hội

dân sự (quyền lực xã hội). Trong hệ thống này, quyền lực nhà nước được nghiên cứu nhiều hơn ở nước ta hiện nay.

Việc nghiên cứu nhiều về quyền lực nhà nước có khởi nguyên của nó. Sự chú trọng của chính thể và xã hội vào đổi mới hệ thống chính trị, cải cách lớn bộ máy nhà nước, cải cách hành chính, cải cách tư pháp đã thúc đẩy việc nghiên cứu lý luận, thực tiễn trên nhiều phương diện và kết quả của nó là hình thành nên nhiều quan niệm khoa học, trong đó nổi bật nhất là vấn đề quyền lực nhà nước và tổ chức thực hiện quyền lực nhà nước theo hướng xây dựng nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam. Các công trình nghiên cứu bước đầu đã hệ thống hóa những nội dung cơ bản của lý thuyết tổ chức quyền lực nhà nước, gồm: vị trí, vai trò, bản chất và cơ cấu quyền lực nhà nước; các học thuyết về quyền lực nhà nước và tổ chức quyền lực nhà nước, các mô hình tổ chức quyền lực nhà nước; bảo đảm quyền lực nhà nước; những yếu tố chủ quan, khách quan tác động đến tổ chức bộ máy quyền lực, khách quan hoá quyền lực nhà nước; vấn đề tổ chức quyền lực nhà nước Việt Nam hiện nay.

Có những kết quả nghiên cứu tổ chức quyền lực nhà nước đã được thừa nhận và ghi nhận vào các văn kiện chính trị và pháp luật. Đặc biệt là những ghi nhận về các nguyên lý, nguyên tắc cơ bản như: tổ chức nhà nước theo hướng nhà nước pháp quyền; phân công, phối hợp các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp; phán quyết tư pháp đối với quyền hành chính; phân cấp thẩm quyền hành chính nhà nước; tách hành chính công quyền với kinh doanh, sự nghiệp và nhiều ý tưởng cải cách khác.

3. Từ sự khẳng định nội hàm của quyền lực chính trị và vai trò trung tâm của quyền lực nhà nước có lẽ nên hình thành phạm vi nghiên cứu riêng về nhà nước được gọi là lý thuyết tổ chức nhà nước hoặc lý thuyết tổ chức quyền lực nhà nước mà nội dung xuyên suốt của nó là quyền lực nhà nước và kỹ thuật thao tác tổ chức thực hiện quyền lực nhà nước, tiếp theo là từng bước đưa nội dung này vào giảng dạy đại học với tư cách là một môn học - nhà nước học.

Sự xuất hiện lý thuyết này và được tách ra như một môn học mới, một mặt, làm phong phú sâu sắc thêm một nội dung thuộc chính trị học và luật học nhưng ở khía cạnh khác lại tạo ra một tình huống là những chuyên gia nghiên cứu về luật học và chính trị học tỏ ra băn khoăn. Sự băn khoăn kể trên cũng dễ hiểu vì rằng khi tách vấn đề lý thuyết tổ chức quyền lực nhà nước thành một môn học thì điều này sẽ tước đi một nội dung gắn quyền với pháp luật của môn học đã quá quen thuộc đối với các nhà luật học, đó là lý luận nhà nước và pháp quyền thuộc ngành luật học. Còn nếu lấy đi nội dung nhà nước là trung tâm của quyền lực chính trị, trụ cột của hệ thống chính thì làm cho chính trị học phải thu hẹp phạm vi nghiên cứu và cảm giác nó mất đi vị thế cơ bản là nghiên cứu quyền lực chính trị, cơ cấu tổ chức thực hiện quyền lực chính trị và công nghệ chính trị.

Với sự hiện diện các công trình nghiên cứu về nhà nước ở phương diện quyền lực và tổ chức quyền lực hiện nay ở nước ta, mặc dù với số lượng nhiều và đang có đóng góp khá đĩ cho khoa học và thực tiễn nhưng chỉ nên thừa nhận nó như là lý thuyết tổ chức quyền lực nhà nước, chứ chưa thể là một môn học độc lập tách ra khỏi lý luận về nhà nước và pháp

quyền và chính trị học. Vì đề tri thức trở thành một khoa học, môn học độc lập đưa vào giảng dạy chính khoá, nếu chỉ có công trình đã công bố và được thừa nhận là lý luận thì vẫn chưa đủ. Nó cần nhiều hơn, với hàng loạt các điều kiện sau:

Một là, có một tập thể người nghiên cứu đủ tư chất đại diện trong lĩnh vực tri thức đó, đồng tình và bảo vệ những kết quả đã đạt được.

Hai là, có các tổ chức nghiên cứu (viện, trung tâm...) và đào tạo (trường, học viện...) đang thực hiện công việc nghiên cứu khoa học và đào tạo, bồi dưỡng trình độ đại học và sau đại học.

Ba là, có trường phái đang kế tục công việc nghiên cứu, giảng dạy và những người theo học.

Bốn là, có các ấn phẩm định kỳ là những tạp chí hoặc thông tin khoa học chuyên ngành để đăng tải các công trình nghiên cứu.

Năm là, có nhu cầu xã hội về khoa học đó ở phương diện tri thức nâng cao chất lượng con người và phục vụ sự phát triển xã hội.

Lý thuyết tổ chức quyền lực nhà nước còn đang bị chia lẻ vào nhiều lĩnh vực khoa học và mới chỉ đưa vào giảng dạy ở một vài chương trình bồi dưỡng cán bộ, công chức hoặc là một chuyên đề trong đào tạo nghiên cứu sinh chuyên ngành quản lý hành chính công. Liệu tri thức này chỉ cần cho công chức ngạch cao và những người đang muốn có học vị tiến sĩ hay nó còn cần cho tất cả những công dân và tương lai của cải cách tổ chức nhà nước tùy thuộc vào trình độ của những chủ nhân đất nước ấy. Công dân có nhu cầu tìm hiểu chính quyền hiện đại và mong muốn đổi mới nó một cách toàn diện, cùng nhau xây dựng chính

quyền, tham gia bằng nhiều hình thức vào công việc của chính quyền để hình thành mẫu hình thực thi quyền lực mới đối với cộng đồng và từng cá nhân. Đồng thời, đã đến lúc cần phải nâng cao tri thức về tổ chức quyền lực nhà nước, không chỉ thừa nhận thành quả của nền dân chủ về phân chia ba nhánh quyền lực và tìm ra phương thức đối trọng, kiểm chế quyền lực mà phải tìm kiếm những giải pháp bổ sung để làm sao cho quyền lập pháp thực sự là quyền lực cao nhất đòi hỏi quyền hành pháp phải thực hiện đúng các đạo luật mà nó thông qua và quyền tư pháp có khả năng đánh giá mọi hoạt động của nhà nước trên cơ sở hợp hiến và hợp pháp. Trong bối cảnh nhấn mạnh vai trò kiểm soát của công dân đối với chính quyền nên chú trọng hơn một quyền lực xã hội nữa là quyền giám sát, phản biện xã hội như đang được thảo luận trong nhiều chương trình nghiên cứu về đổi mới hệ thống chính trị hiện nay. Cũng cần khẳng định rằng việc xây dựng nhà nước pháp quyền Việt Nam sẽ kéo theo sự thừa nhận hiện hữu của xã hội công dân, trong đó tồn tại khách quan của nhiều nhóm lợi ích, cộng đồng dân cư và các chế định xã hội như gia đình, dòng tộc, cộng đồng, sở hữu, truyền thống, tập quán, sự khuyến khích, răn đe... mà quyền lực của chúng đang tác động vào quyền lực nhà nước. Nhưng dù có bất cứ sự tác động nào vào quyền lực nhà nước, dù là tích cực hay tiêu cực, từ trong nội bộ hay từ bên ngoài nó thì quyền lực nhà nước phải được bảo đảm, bảo vệ bằng mọi cách để nó trở nên công bằng, đạo đức, hiệu lực và hiệu quả hơn và được thực hiện thực tế nhằm phục vụ quốc gia, nhóm, cộng đồng và nhân cách công dân ngày càng tốt hơn./.